

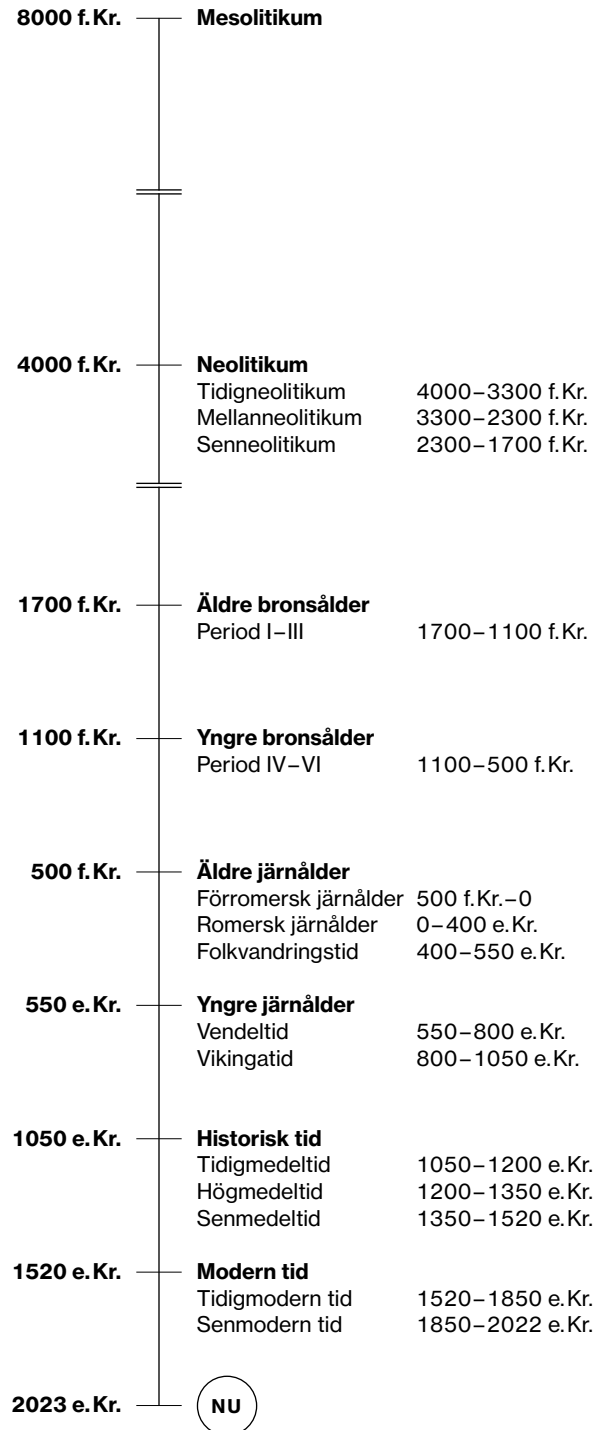
Näsbyholm vid Härads kyrka

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2

Näsbyholm 3:43 och Härads kyrkby 6:7
Härads socken
Strängnäs kommun
Södermanlands län
Södermanland

Av REIDAR MAGNUSSON

ARKEOLOGISK
PERIODINDELNING
FRÅN
STENÅLDER
TILL
NUTID

Näsbyholm vid Härads kyrka

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2

Näsbyholm 3:43 och Härads kyrkby 6:7
Härads socken
Strängnäs kommun
Södermanlands län
Södermanland

Av REIDAR MAGNUSSON

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB

STIFTELSEN KULTURMILJÖVÅRD
PILGATAN 8 D
721 30 VÄSTERÅS

Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2023

Samtliga foton av Reidar Magnusson.

OMSLAG

Härads kyrka och klocktorn med bogårdsmuren i förgrunden.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 5006246.

ISBN 978-91-8041-109-7

INNEHÅLL

Sammanfattning	5
Inledning.	5
Syfte	5
Utredningsområdet	6
Metod och genomförande	6
Utredningsresultat	7
Ettapp 1	7
<i>Arkivstudier</i>	7
<i>Fältinventering</i>	9
Ettapp 2	12
Tolkning och utvärdering	13
Referenser	13
Kart- och arkivmaterial	13
Litteratur.	13
Tekniska och administrativa uppgifter	14
Bilagor	15
Bilaga 1. Schakttabell	15

Figur 1. Utredningsområdet markerat med en blå ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

En arkeologisk utredning etapp 1 och 2 har genomförts i ett område vid Härads kyrka, Strängnäs kommun i Södermanlands län. Utredningen genomfördes av Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) och omfattade ett 5,5 hektar stort område. Fältarbetet genomfördes under hösten 2022.

Stora delar av utredningsområdet hade utsatts för omfattande markarbeten. Inga nya lämningar påträffades vid fältinventeringen. Ett läge undersöktes med sökschaktsgrävning med maskin. Inget av antikvariskt intresse påträffades.

Inledning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har genomfört en arkeologisk utredning etapp 1 (fältinventering) och 2 (utredningsgrävning) på fastigheterna Näsbyholm 3:43 och Härads kyrkby 6:7 invid Härads kyrka, Strängnäs kommun i Södermanlands län. Utredningen föranleddes av att en ny detaljplan ska upprättas för området.

Utredningen beslutades av Länsstyrelsen i Södermanlands län. Byggekonom AB (hädanefter kallat företagaren) bekostade utredningen. Utredningens fältarbetsdel genomfördes den 24 augusti och 3 oktober 2022.

Syfte

Utredningen syftade till att klargöra fornlämningsbilden och utgöra underlag inför lokaliseringssprövning och bedömning av planområdets lämplighet inför en ny detaljplan. Lämningarnas status som fornlämning, icke fornlämning eller övrig kulturhistorisk lämning skulle fastställas. Dessutom skulle nyupptäckta fornlämningar preliminärt avgränsas inom ramen för utredningen.

Resultatet från utredningen ska kunna användas av Länsstyrelsen för vidare tillståndsprövning samt vid planering av vidare arkeologiska åtgärder. Resultatet ska också kunna användas i kommunens och företagarens planering.

Fremsta målgrupperna för utredningen var Länsstyrelsen, kommunen och företagaren.

Utredningsområdet

Denna del av Södermanland består av småkuperad skogsbygd med mindre partier jordbruksmark i anslutning till vattendragen. Dessa vattendrag rinner alla så småningom ut mot norr i Mälaren.

Utredningsområdet var cirka 5,5 hektar stort och beläget på samma höjder som Härads samhälle, det vill säga 15–30 meter över havet. Området var beläget direkt söder och sydöst om kyrkan. De högre delarna låg i väster och de lägre i nordöst där sluttningen ner mot den låglänta jordbruksbygden kring Ekaån tog vid. Utredningsområdet var i väster delvis skogbevuxet, men bestod till största delen av redan i anspråkstagen mark i form av byggnader, vägar, skolgård, bullervallar, fotbollsplan med mera.

Metod och genomförande

Utredningen inleddes med arkivstudier. I Kulturmiljöregistret (KMR) inhämtades uppgifter om områdets fornlämningsbild, påträffade lösfynd och genomförda arkeologiska insatser i närområdet. Dessa uppgifter kompletterades med uppgifter om lösfynd från Sörmlands museums digitala arkiv. Lantmäteriets digitala arkiv av historiska kartor kunde ge uppgifter om markens användning under historisk tid. Häradsekonomiska kartan 1897–1901, generalstabskartan 1903 och ekonomiska kartan 1957 fanns tillgängliga för området. Dessa kartor kunde kompletteras med flygfoton från 1960 och 1975 (kartbild.com). Sveriges geologiska undersökning (SGU) kunde upplysa om jordarter och landhöjning inom utredningsområdet. En översiktlig genomgång gjordes av de arkeologiska rapporter som fanns tillgängliga från utredningar och undersökningar i närområdet, främst de som berörde utbyggnaden av E20 åren 1991–2000.

Därefter följde en fältinventering där lämpliga objekt för sökschaktning identifierades. En avstämning med Länsstyrelsen skedde innan dessa objekt gick vidare till etapp 2.

Utredningens etapp 2 bestod av sökschaktning. Den genomfördes med bandburen grävmaskin. Eventuella påträffade anläggningar rensades med handredskap för att fastställa deras status. Om anläggningar bedömdes vara förhistoriska skulle flera sökschakt tas upp i dess närhet för att avgränsa fornlämningen. Schakt, arkeologiska objekt, topografi och markanläggningar mättes in med RTK-GPS. Eventuella påträffade anläggningar dokumenterades i plan med foto och beskrivning. Arbetets fortskridande och utredningsområdet dokumenterades med foto.

Om fynd påträffades dokumenterades dessa innan de återdeponerades. Endast fynd som behövde analyseras och rengöras noggrannare för att fastställa fornlämningsstatus skulle samlas in. Påträffades fynd av särskilt värde skulle Länsstyrelsen kontaktas för samråd innan de insamlades. För att uppfylla denna utrednings syfte bedömdes inga analyser vara nödvändiga.

Efter avslutad utredning lades schakten igen.

Utredningsresultat

Etapp 1

Arkivstudier

Från KMR och den arkeologiska rapport som finns från närområdet kan man identifiera de mest framträdande fornlämningarna i närområdet, vilka är Härads kyrkbys bytomt (LI984:2178) samt det numera undersökta och borttagna gravfältet LI984:1781 – den förstnämnda strax norr om utredningsområdet och den sistnämnda i direkt anslutning till utredningsområdet i söder. Gravfältet innehöll ett knappt tjugotal gravar (Franzén 1991; Sander 1992; Hauptman-Wahlgren 1995). Den största undersökta boplatsen i närområdet var Rödbobacken, här påträffades långhus från både bronsålder och järnålder. Boplatsen var belägen cirka 800 meter väster om Härads kyrka (Ericsson 2000).

I närområdet finns inga större mängder registrerade lösfynd, den på bytomten påträffade båtynan (LI984:2121) är ett intressant undantag som kan indikera en mellanneolitisk närvaro.

I övrigt framgår närområdets fornlämningsbild i figur 2 och tabell 1.

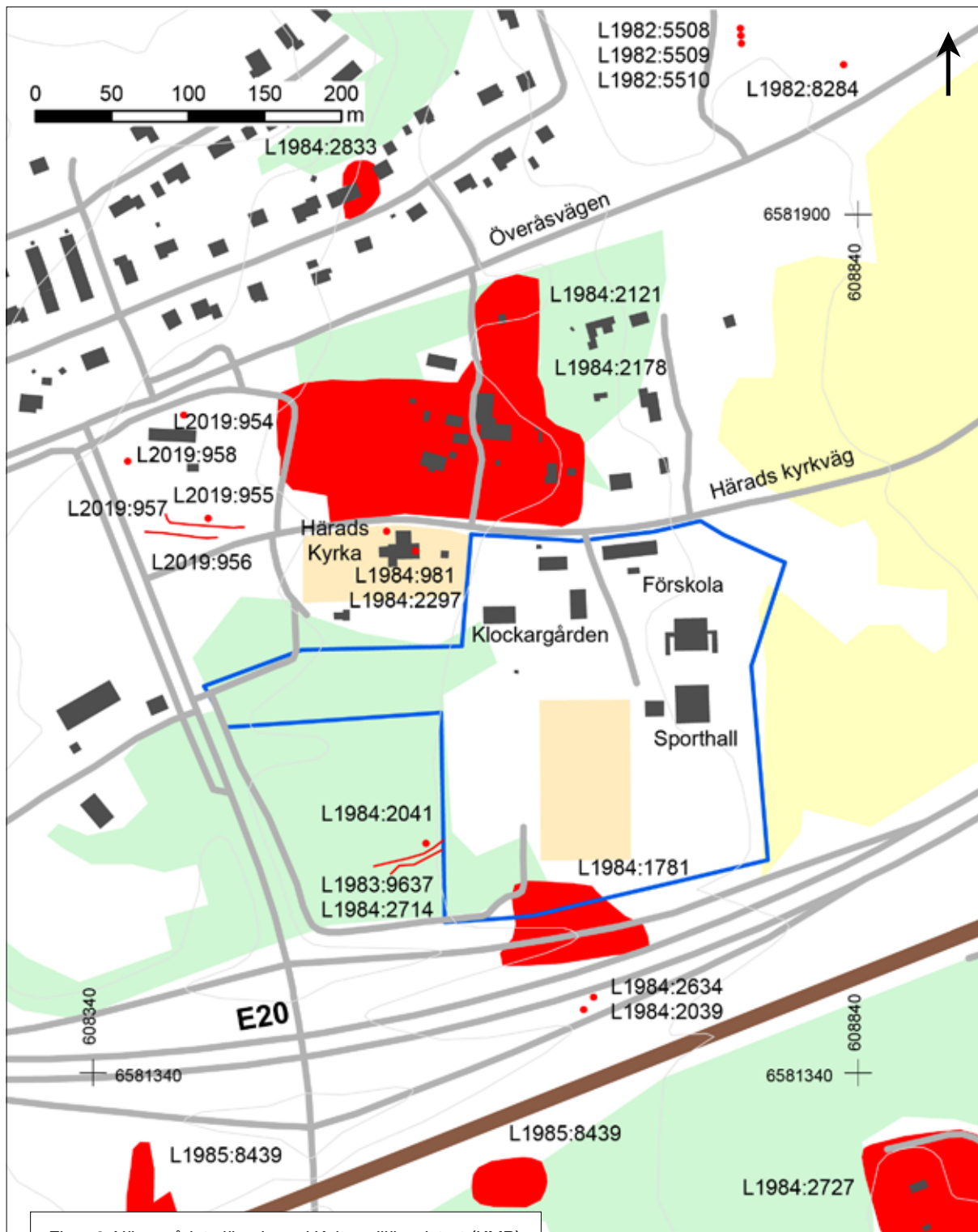
Även om Härads kyrka härstammar från slutet av 1100-talet, då kyrkans långhus restes, så är de äldsta beläggen för namnet Härads (*Heradhe*) från 1425 (Ortnamnsregistret). I anslutning till kyrkan finns två runristningar (LI984:981 och LI984:2297).

På de aktuella höjderna över havet kan etablering tidigast ha skett under neolitikum. Detta har i så fall skett på de högre liggande området i väster där jordarten är sandig morän. I de lägre liggande områdena i öster och söder består jordarten av glacial lera och här kan etablering tidigast ha skett under bronsålder.

I det historiska kartmaterialet kan man iakttä att markförhållandena under perioden 1901–1957 var likartade, men samtidigt avvek mycket från dagens förhållanden. På flygfoton kan man se att stora topografiska förändringar skett mellan åren 1975 och 2000, i samband med byggnationen av E20. Större delen av utredningsområdet har påverkats, främst genom de uppbyggda terrasseringar som täcker de södra och centrala delarna. De norra delarna är i huvudsak bebyggda, mellan byggnaderna kan det finnas potential för bevarade lämningar.

Vägen som idag leder från Härads kyrkväg till sporthallen (figur 2) fortsatte innan motorvägsbygget söderut till Stora Skälby (LI984:2727).

Utredningsområdet bedömdes innan utredningen ha potential för att innehålla oupptäckta gravar i söder i anslutning till det undersökta gravfältet. Vidare bedömdes det finnas förutsättningar för ensamliggande stensättningar och stensträngar i skogspartiet i väster. I norr kan det finnas förutsättningar för lämningar med anknytning till bytomten.

Figur 2. Närområdets lämningar i Kulturmiljöregistret (KMR) samt utredningsområdet markerat med blå linje. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:4 000.

Tabell 1. Lämningar-
na i figur 2 med
deras typ och antik-
variska bedömning.

Lämningsnr	Typ	Antikvarisk bedömning
L1982:5508	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning
L1982:5509	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
L1982:5510	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
L1982:8284	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
L1983:9637	Färdväg, hålväg	Fornlämning
L1984:981	Runristning	Fornlämning
L1984:1781	Gravfält, 19 undersökta gravar	Ingen antikvarisk bedömning
L1984:2039	Hällristning, uppgift om skålgrop	Ingen antikvarisk bedömning
L1984:2041	Stensättning	Fornlämning
L1984:2052	Gravfält, 34 undersökta gravar	Fornlämning
L1984:2121	Fyndplats, båtyxa	Ingen antikvarisk bedömning
L1984:2178	Bytomt/Gårdstomt, Härads kyrkby	Fornlämning
L1984:2297	Runristning	Fornlämning
L1984:2634	Hällristning, uppgift om skålgrop	Ingen antikvarisk bedömning
L1984:2714	Färdväg, hålväg	Fornlämning
L1984:2727	Bytomt "Skjelby"	Möjlig fornlämning
L1984:2833	Grav- och boplatssområde	Ingen antikvarisk bedömning
L1985:8439	Boplat	Möjlig fornlämning
L2019:954	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:955	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:956	Färdväg, vägbank	Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:957	Hägnad, stenmur	Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:958	Fyndplats, kopparmynt	Övrig kulturhistorisk lämning

Fältinventering

Vid fältinventeringen kunde det konstateras att markförhållandena kraftigt har förändrats i stora delar av utredningsområdet. Fälten i söder var uppbyggda terrasser, medan utredningsområdets norra delar till stor del var bebyggda. Vägkorridoren mot väster bestod i huvudsak av opåverkad skogsmark. Vid fältinventeringen kunde det också noteras att det nyligen genomförts omfattande markarbeten på den tomt som tillhör Klockargården i utredningsområdets nordvästra hörn, bland annat hade en allé längs med bogårdsmuren av mer än metergrova träd fällt och rötterna grävts upp.

Två objekt bedömdes som möjliga boplatslägen eller lägen för förhistoriska gravar och var aktuella för söschaktsgrävning efter avstämning med Länsstyrelsen (figur 5).

Objekt 1 bestod av ett område med en marknivå som låg nära den naturliga i den södra delen av det fält som tidigare fungerat som en fotbollsplan. Rundade avvikelse med en diameter på 3–6 meter kunde iaktas i vegetationen (figur 3). Objektet ligger intill det tidigare undersökta och borttagna gravfältet L1984:1781. Dessa rundade avvikelse bedömdes kunde utgöra spår efter förstörda stensättningar då de hade samma diameter som de som undersöktes på gravfältet.

Figur 3. Ett exempel på de cirkulära avvikelserna i vegetationen på den före detta fotbollsplanen. I bakgrunden kan nivåskillnaden till nästa terrassering iakttas. Foto från sydöst.

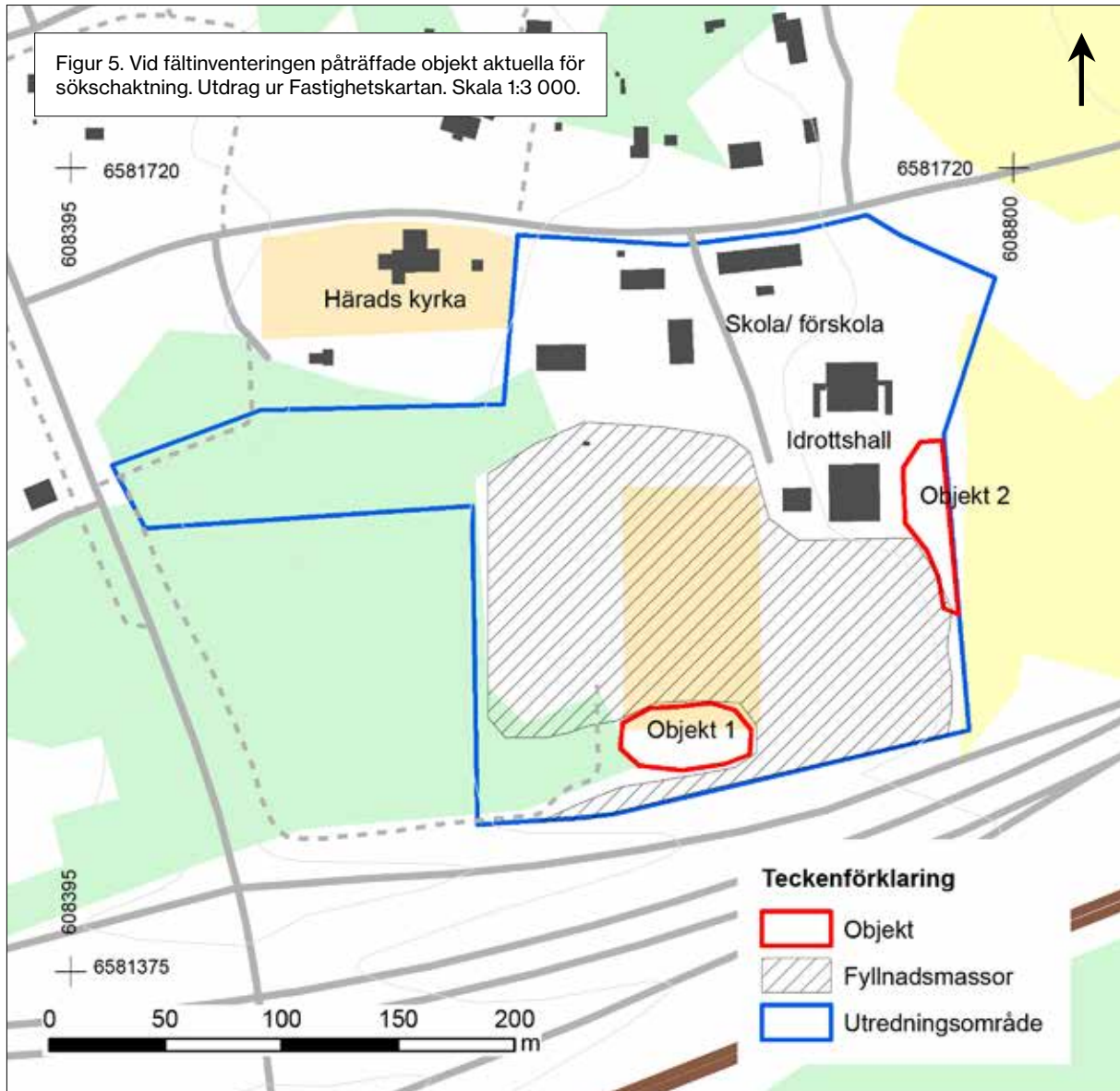

Figur 4. Utsikt från söder över objekt 2. Här tydliggörs den stora förändringen av nivåskillnaderna som skett på platsen. Objekt 2 utgör det parti som ligger mellan idrottshallen och bullervallen i väster och åkerkanten, tillika gränsen för utredningsområdet, i öster.

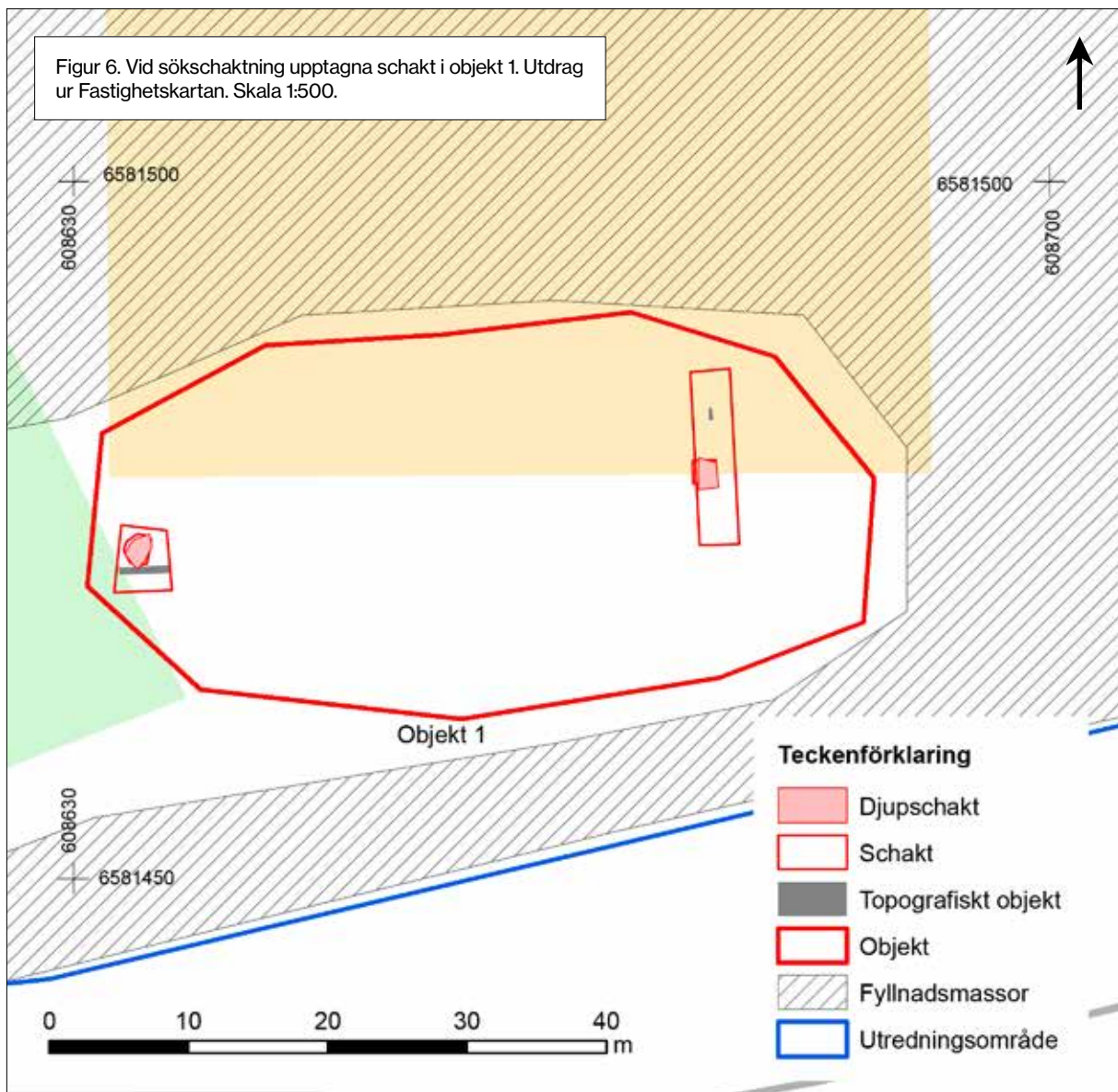
Objekt 2 utgjordes av ett område med en naturlig marknivå direkt söder om ett större impediment. Hela läget omfattades inte av utredningsområdet, utan bara en remsa i nord-sydlig riktning. I väster var läget bebyggt av en idrottshall och i öster låg läget utanför utredningsområdet (figur 4).

Vid en ledningskoll befanns objekt 2 vara påverkat av en nedgrävd högspänningsledning. Säkerhetsavståndet till den behövde vara så pass stort att objektet måste utgå.

Etapp 2

Enbart ett objekt kom att omfattas av sökschaktsgrävning, objekt 1. Två schakt togs upp om totalt 52 m² (figur 6). Schakten togs upp i varsin ände av det utpekade läget. I båda fallen visade sig marken vara urschaktad innan den åter fyllts till en nivå som ungefär motsvarade den naturliga. Detta har skett vid anläggandet av fotbollsplanen som legat på platsen. Fyllnadsmassorna i schakten var 1 respektive 1,2 meter djupa. Någon ursprunglig markhorisont och därigenom förutsättningar för övertäckta fornlämningar fanns därför inte. På grund av detta bedömdes det att ytterligare utredningschaktning inom objekt 1 inte skulle tillföra något. Objekt 1 utgick därmed.

Tolkning och utvärdering

Inga förhistoriska lämningar påträffades vid utredningen. De omfattande markarbetena som skett i området har påverkat möjligheten att finna bevarade förhistoriska lämningar inom utredningsområdet. Bortsett från detta förhållande kunde utredningen genomföras i enlighet med plan.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Kartbild.com (besökt 2022-11-15)

Kulturmiljöregistret (KMR)

<https://app.raa.se/open/forsok>

Ortnamnsregistret

<https://www.isof.se/arkiv-och-insamling/digitala-arkivtjanster/ortnamnsregistret>

Rikets allmänna kartverks arkiv:

Generalstabskartan 1903, J243-74-1, Västerås

Häradsekonomiska kartan 1897-1901, J112-74-19, Uppsala län

Ekonomiska kartan 1957, J133-10h6c59, Härad

Sverigers geologiska undersökning (SGU)

www.sgu.se

Sörmlands museums digitala arkiv

<https://sokisamlingar.sormlandsmuseum.se>

Litteratur

Ericsson, A. 2000. *Formlämningar mellan Snytberga och Kumla. Boplatsområde och gravar från brons- och järnålder. E20*. UV Mitt rapport 2000:24.

Franzén, B-M. 1991. *Väg 3. Sträckan Arphus-Härad*. UV Stockholm rapport.

Hauptman-Wahlgren, K. 1995. *Ett gårdsgravfält i Häradskyrkby*. Arkeologisk undersökning. UV Stockholm rapport 1995:10.

Norberg, L. 2016. *Strängnäs-Härad*. Sörmlands Arkeologi AB rapport 2016:17.

Norberg, L. & Svensson, I. 2018. *Häradskyrkby*. Sörmlands Arkeologi AB rapport 2018:20.

Sabel, E. 2017. *Gång- och cykelväg på Tumboåsen*. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2017:5.

Sander, B. 1992. *E20 Kumla-Härad*. Arkeologisk förundersökning. UV Stockholm rapport 1992:34.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM22071
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-2016-2022, 2022-06-16
<i>Kulturmiljöregistret uppdragsnr:</i>	202200815
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk utredning etapp 1 och 2
<i>Undersökningsperiod:</i>	24 augusti och 3 oktober 2022
<i>Personal:</i>	Reidar Magnusson (projektledare) Andreas Forsgren
<i>Landskap:</i>	Södermanland
<i>Län:</i>	Södermanland
<i>Kommun:</i>	Strängnäs
<i>Socken:</i>	Härad
<i>Fastighet:</i>	Näsbyholm 4:43 och Härads kyrkby 6:7
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6581561 / Y608426
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningssmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Marksdrag och topografiskt läge	Djup (m)	Area (m ²)	Anmärkning
1	F.d. fotbollsplan	1	35	Markberett i hela detta djup.
2	F.d. fotbollsplan	1,2	17	Markberett i hela detta djup.